

על פי החמה, ולא על פי השעון. תפארת ישראל). אחד אומר בשלש ואחד אומר בחמש — עדותם בטילה. רבי יהודה אומר: קיימת. אחד אומר בחמש ואחד אומר בשבע — עדותם בטילה, שבחמש חמה במזרח ובשבע במערב.

זה אומר סוף שלש וזה תחילת חמש; לרבא (פסחים יב) שאדם טועה בשתי שעות חסר משהו — עדותם קיימת. ומכל מקום כשסתמו אין שואלים אותם אם בתחילה או בסוף, שאין בודקים את העדות כדי לקיימה ולחייב מיתה (עפ"י תוס').

אחד אומר 'קודם הנץ החמה' ואחד אומר 'לאחר' או אפילו 'בתוך הנץ החמה' — עדותם בטילה (רב שימי בר אשי).

דוקא שציינו הנץ בדבריהם, אבל ציינו שעות, כגון זה אומר שתים וזה שלש, אעפ"י ששעה שניה מתחלת קודם הנץ ושלישית לאחר הנץ — עדותם קיימת, שאין בני אדם בקיאים בשעות וסוברים ששעה שניה מתחלת אחר הנץ החמה (תוס').

דף מב

פח. עמדו הדיינים למנין בדיני נפשות, י"א מחייבים וי"א מזכים ואחד אינו יודע, או י"ב מחייבים וי"א מזכים — מה עושים?

י"א מזכים וי"א מחייבים ואחד אינו יודע, או י"ב מזכים וי"א מחייבים — יוסיפו שני דיינים. אם עדיין לא הוכרע [לחובה בשנים ולזכות באחד] — מוסיפים והולכים, עד שבעים ואחד. ל"ו מחייבים ול"ה מזכים — דנים אלו כנגד אלו עד שיראה אחד מהמחייבים דברי המזכים. [או להפך, אחד מהמזכים יחזור בו ותהא הכרעה לחובה בשנים — שבשעת גמר דין המלמד זכות יכול לחזור וללמד חובה, כדלעיל לד]. לדברי רבי יוסי, כשם שאין מוסיפים על בית דין של ע"א כך אין מוסיפים על ב"ד של כ"ג. (ולרבי יוסי, כשאומר 'איני יודע' מחליפים אותו באחר. (עפ"י ראשונים).

לא הוכרע הדין — גדול שבדיינים אומר 'נודקן הדין'. לפי רב אחא בריה דרב איקא, משמעות אמירה זו שהדין קשה עלינו וצריך להמתין ולעייין בו. ורק בדיני נפשות אומרים כן, שבהם צריך עיון היטב, אבל לא בדיני ממונות. ולפי רב אשי, משמעות הכרזה זו הפוכה, לומר שהדין מוצה עד תום ושוב אין צריך לדקדק בו. ודוקא בדיני ממונות אומרים כן, אבל בדיני נפשות אף משגמרוהו אם ידקדק האחד וימצא לו זכות — מחזירים את הדין.

עדים זוממים שחייבו מיתה ונידונים; י"ב דיינים אומרים הרי זו הזמה וי"א אומרים אינה הזמה — נראה להוכיח מדברי התוס' (ג): שהגידון נפטר ממיתה. ויש להסתפק כשי"ב אומרים שאינה הזמה וי"א אומרים הזמה (עפ"י אור שמח סנהדרין ח, א).

פרק ששי 'נגמר הדין'; דפים מב — מג

פט. איזהו מקומן של הדברים / הפעולות דלהלן:

א. בית הסקילה.

ב. שריפת פר כהן משיח ופר העלם דבר של ציבור.

רלב

ג. שפך הדשן המוצא מהמזבח.

ד. איסור 'שחוטי חוץ' שחייבה תורה.

א. בית הסקילה היה חוץ לשלש מחנות (כפי שדרשו מהוצא את המקלל אל מחוץ למחנה; ויוציאו את המקלל אל מחוץ למחנה וירגמו אתו אבן. וגם דרשו גורה שוה מפרים הנשרפים), כלומר מחוץ לעיר. והיה מרוחק מבית דין, גם אם יצא בית הדין וישב מחוץ לעיר [והטעם, כדי שלא ייראו ב"ד רוצחים. או גם כדי להרחיב את אפשרות ההצלה].

א. כתב הרמב"ם (סנהדרין יב,ג): יראה לי שיהיה בית הסקילה רחוק כמו ששה מילין, כמו שהיה

בין בית דינו של משה רבינו שהיה לפני פתח אהל מועד ובין מחנה ישראל.

ואם יצאו בית דין ממקום קביעותם חוץ לעיר, אין צריך להרחיק ששה מילין מאותו מקום אלא כיון שיש ששה מילין ממקום עיקר מושב בית דין, די בכך. ובלבד שיהא חוץ לבית דין (עפ"י רדב"ז שם. ואולם בתורת חיים כאן פירש פשט הגמרא שיש להרחיקו מבית דין כשיעור שלש מחנות, ומשמע גם כשהב"ד חוץ לעיר).

ב. אין בית דין יוצאים אחר הנהרג (רמב"ם יג,ד. כנראה זהו בכלל מה שאמרו להרחיק בית הסקילה שלא יראה ב"ד רוצחים).

ג. גם שאר מיתות בית דין היו חוץ לבית דין, כדי שתהא להם הצלה. ויש אומרים שלא היה צריך להתקין להן מקום קבוע ומיוחד כמו בית הסקילה (עפ"י חדושי הר"ן ועוד).

ד. בעיר שרובה נכרים, אין צריך להוציא מחוץ לעיר אלא די שיהא חוץ לבית דין בריחוק (עפ"י ר"ן).

ומדברי התוס' נראה לכאורה שרק עיר מוקפת חומה צריך להוציאו ממנה, אבל אין לה חומה אינה בגדר 'מחנה ישראל' ולא נאמר בה דין הוצאה.

ה. התוס' נקטו (עפ"י הסוגיא בכתובות. וכ"כ המאירי) שנערה המאורסה ועובד עבודרה זרה יוצאים מכלל חייבי מיתות, שנסקלים על פתח בית האב או בשער שעבד בו, ואם אי אפשר — על פתח בית דין. והר"ן צדד לומר שדינם כשאר חייבי מיתות מחוץ לעיר ובריחוק מבית דין).

ב-ג. מקום שריפת הפרים ומקום שפך הדשן — חוץ לשלש מחנות (אל מחוץ למחנה; אל מחוץ למחנה; אל מחוץ למחנה).

ד. איסור 'שחוטי חוץ' הוא חוץ למחנה שכינה, כלומר חוץ לעזרת ישראל (או אשר ישחט מחוץ למחנה ואל פתח אהל מועד לא הביאו...).

צ. מהו סדר המעשים מגמר הדין ועד הבאתו לבית הסקילה?

נגמר הדין, מוציאים את הנידון להריגה. כאמור, מקום ההריגה היה מרוחק מבית דין. אחד עומד על פתח בית דין והסודרים בידו. וסוס רחוק ממנו — כדי שיהא רואהו. אומר אחד (מהדיינים או מהתלמידים) יש לי ללמד עליו זכות — הלה מניף בסודרים והסוס רץ ומעמידם. מצאו לו זכות — פטרוהו. ואם לאו — יצא ליסקל.

וכרוז יוצא לפניו, כדלקמן.

היה רחוק מבית הסקילה כעשר אמות — אומרים לו הַתְּוֹדָה, שכל המומתים מתודים (בני שים נא כבוד

לה' אלקי ישראל ותן לו תודה... ויען עכן את יהושע ויאמר אמנה אנכי חטאתי לה' אלקי ישראל וכזאת וכזאת עשיתו).

אחר שמתודה (רמב"ם יג, ב) משקים אותו קורט של לבונה בכוס יין כדי שתטרף דעתו עליו.

גם בשאר מיתות בית דין היו עושים כסדר הזה (ר"ן).

היה רחוק מבית הסקילה ארבע אמות — מפשיטים אותו את בגדיו, כדלהלן (מד). ועולה לבית

הסקילה הוא ועדיו, וידיו אסורות (רמב"ם טו, א).

דף מג

צא. א. אביזרי ההריגה וכל הנלווה — משל מי הם באים?

ב. יצא ליהרג ואמר יש לי ללמד זכות על עצמי — האם לעולם מחזירים אותו לשוב ולדון מחדש?

ג. מה מכריז הכרוז לפני היוצא ליהרג.

א. החפצים שנהרג בהם, כגון אבן שנסקל בה, עץ שנתלה בו, סייף שנהרג בו — באים משל ציבור, שאין אומרים לו הבא משלך להרגך.

הסודר והסוס שנועדו להצלתו — נסתפק רב הונא משל מי.

המשקה שמשקים אותו להטריף דעתו, נשים יקרות שבירושלים היו מתנדבות ומביאות אותו. ואם לא התנדבו, מסתבר שבא משל הציבור (תנו שכר לאובד).

[אביזרי ההריגה נקברים עמו. לא עמו ממש אלא בד' אמותיו. כדלהלן מה:].

ב. בפעם הראשונה שאמר הנידון יש לי ללמד על עצמי זכות — מחזירים אותו, בין שיש ממש בדבריו בין

שאינן [כי שמא אגב בעתתו אינו יכול להביע כל מה שיש לו לומר]. וכן בשניה. מכאן ואילך אין מחזירים אותו אלא אם יש ממש בדבריו. ופירש אביי שמוסרים לו מפעם שניה ואילך זוג תלמידי חכמים שיהיו

עמו לבדוק אם יש ממש בדבריו.

ג. כרוז יוצא לפניו [ולא מעיקרא]: איש פלוני בן פלוני יוצא ליסקל על שעבר עבירה פלונית. ופלוני ופלוני

עדיו — כל מי שיודע לו זכות — יבוא וילמד עליו. אמר אביי: צריך לציין גם את היום והשעה והמקום של העבירה — כדי שידעו להזימם.

(כן הוא הדין לכל המומתים (ר"ן), מלבד המסית שאין מחזירים אותו לזכות (מאירי).

צב. א. אמר אחד מן התלמידים: יש לי ללמד עליו זכות, ונשתתק — כיצד הדין?

אמר אחד מן התלמידים יש לי ללמד עליו זכות, ונשתתק — רב אחא בר הונא נסתפק בדבר, האם סותרים

הדין וצריך להביא דיינים אחרים (רש"י ור"ן) אם לאו.

ופסק הרמב"ם (י, ד) שהריהו כמי שאינו. (וע' גם בחדושי הר"ן לד.).

אבל אם כבר לימד זכות ואח"כ נשתתק (או מת) — רואים אותו לענין המניין כאילו הוא חי ועומד במקומו

(כדברי רבי יוסי בר חנינא).

צג. האם ישראל אחראים זה על זה, על החטאים הנגלים ועל הנסתרים?

לדברי רבי יהודה (וכן אמר רבי יוחנן משום רבי אלעזר ברבי שמעון), מאז שעברו את הירדן נענשים ישראל אף על העבירות הנסותרות של אחד מהם (ולדבריו משמע שעל הנגלות נענשו אף מקודם לכן). ולדברי רבי נחמיה, לא ענש על הנסותרות 'עד עולם'. אלא עד שלא עברו את הירדן לא היו ערבים זה לזה כלל, ומשעברו נענשים על הנגלות בלבד.

דף מד

צד. א. מה היו חטאי עכן? האם יש לו חלק לעולם הבא?

ב. האם הרגו את אנשי ביתו עמו?

ג. האם עשה יהושע כהוגן בהקימו את האבנים בהרי גריזים ועיבל?

א. עכן, מלבד מעילתו בחרם [לרבי חנינא — מעל בשלשה חרמים, ולריו"ח בשם רבי אלעזר בר"ש — בחמשה. אנכי חטאתי... וכזאת וכזאת עשיתי. מג:], דרשו מן המקראות (מריבויי גם) שעבר על חמשה חומשי תורה, כלומר רוב מצוותיה (מהרש"א). ועוד אמרו: מושך בערלתו היה (וגם עברו את ברית); בא על נערה המאורסה (וכי עשה נבלה בישראל). עכן לא איבד חלקו לעולם הבא, שוידויו כיפר לו ('עכרך ה' ביום הזה — אבל לא לעולם הבא; ובני זרח זמרי... כולם חמשה — כולם חמשה לעולם הבא).

ב. לא הרגו את אנשי בית עכן, רק סקלו בהמותיו ושרפו רכושו. ולא לקחו את משפחתו אלא להיות נוכחים באותו מעמד, כדי לרדותם. (ולא כן כתב בפירוש מצודות דוד — יהושע שם).

ג. ר' שילא דרש שלא היה ראוי ליהושע להקים האבנים בהרי גריזים ועיבל המרוחקים יותר מששים מיל מהירדן (סוטה לו). אלא בסמוך לירדן מיד. ורב חלק על כך, שהרי נאמר בו לא הסיר דבר מכל אשר צוה ה' את משה. (ולדעתו, אפשר שנצטוו להקימן בהרי גריזים ועיבל המרוחקים, או סובר שהקימן סמוך לירדן על שתי גבשושיות שנקראו 'גריזים' ו'עיבל'. ונחלקו תנאים בדבר במקום אחר. תוס' עפ"י סוטה לג).

צה. עדים שהעידו על אחד שחייב מיתה ונגמר דינו, האם יכולים לחזור עתה מדבריהם וליתן טעם שמפני שנאה מסוימת העלילו עליו בשקר?

אין העדים יכולים לחזור מדבריהם, אפילו נותנים טעם לחזרתם, [וגם אם הנידון 'צועק חמס על מיתתו עד שמבין ריסי עיניו נראין הדברים שהוא מוזם...!'. לשון המאירי] — שכבר נגזרה גזירה, ובכל אופן אמרה תורה כיון שהגיד שוב אינו חוזר ומגיד (ער"ן). ומשמע שאין חילוק אם נגמר הדין אם לאו. אך יתכן שאם עדיין לא נגמר הדין, ונראה לדיין שיש אמת בטעם שנותנים העדים עתה, רשאי להיסלק מלדון דין זה שהוא מרומה בעיניו).

דפים מד — מה

צו. האם הנסקל נסקל בבגדיו?

לדברי רבי יהודה, בין איש ובין אשה נסקלים ערומים (ורגמו אתו), אלא שבאיש מכסים ערוותו מלפניו פרק אחד, ובאשה — בין מלפניה בין מלאחריה שני פרקים.